

Доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) Email: diatlovvladi@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКІ ІДЕЇ ТА ПРАКТИКИ ЕГО-ІСТОРІЇ У НАУКОВОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Актуальність і постановка проблеми. У статті розглядається феномен посилення антропоцентризму у вивченні та викладанні історії у європейських країнах, поява нових ідей та практик, які можна кваліфікувати як *его-історія*. Натомість головна проблема полягає у визначенні самого предмету *его-історії*. Посиленню уваги до особистості обумовлені суспільно-політичними та соціокультурними обставинами, розвитком новітніх інформаційних технологій, утвердженням у науковому гуманітарному дискурсі історичної антропології, яка суттєво оновила історичне знання й поставила питання пошуку нових методів пізнання минулого у людському вимірі.

Мета статті спробувати на основі аналізу різних європейських ідей і практик визначити найбільш ефективні методи *его-історії*, її місця у науковому та освітньому просторі. Для досягнення цієї мети здійснено аналіз різних експериментів і практик європейських істориків у пошуках пізнавальних можливостей *его-історії*. Зазначено, що під впливом експериментів французького історика П. Нора *его-історія* стає одним із напрямків інтелектуальної історії та історіографічного дискурсу. У статті розглянуто також проєкт німецького історика Л. Нітхаммера, який спробував вивести *его-історію* з інтелектуальної сфери у сферу усної історії, колективної історичної пам'яті. Висновки за результатами проєкту дали йому підстави вважати, що спогади не можуть механічно розглядатись як особиста *его-історія*, люди часто намагаються не розкривати свою особистість.

Нові практики вивчення особистості та *его-історії* як соціальної практики запропонували фахівці з джерелознавства. Тексти від першої особи вони почали визначати терміном «*egodocument*» (В. Шульце), у яких людина сама відкриває інформацію про своє суспільство або висловлює своє ставлення до всього, що відбувається навколо неї. На протизвагу В. Шульце, який обстоював такий підхід, Б. Крузенстерн, спробувала довести, що лише «самосвідчення» можна вважати *его-історіями* А. Рутц, дійшов висновку про те, що *его-документи* засвідчують не особистість в історії, а представляють лише конструкти *его*.

У пропонованій статті сформульовано **висновки** про те, що можна визначити три поняття *его-історії*. Перший стосується історіописання та жанру інтелектуальної автобіографії. Найбільш поширеним є використання цього терміну для визначення соціальних і соціокультурних практик, в процесі яких людина вербальними, візуальними та іншими засобами намагається створити власну історію, ідентифікувати себе, визначити своє місце у суспільстві, відстояти своє бачення світу, артикулювати своє ставлення до всього, що відбувається. Результатом таких інтелектуальних практик, у тому числі й професійних істориків, є *его-документи* – джерельна база наукових досліджень особистості. Ще один аспект використання цього поняття стосується предметного поля історичного знання: *его-історія* вивчає особистість на основі її самосвідчень та інших рефлексій (*его-документи*) як складників соціокультурних практик. Водночас вона може бути одним з освітніх компонентів, мета якого – опанування практичних компетенцій написання і презентації людиною історії своєї особистості, своєї сім'ї, свого оточення.

Ключові слова: історія, історична антропологія, *его-історія*, *его-документ*, самосвідчення, *его-конструкція*.

Постановка проблеми. У сучасному європейському науковому та освітньому просторі доволі помітним є посилення антропоцентризму, який дається взнаки у вивченні та викладанні історії. Теза Марка Блока «історія – наука про людину» знаменувала поворотний момент у розвитку історіографії другої половини ХХ століття й визначила загальний тренд до «олюднення минулого». Історична антропологія суттєво оновила історичну науку та гуманітарне знання, сформувала нові підходи та методи

пізнання минулого у людському вимірі. Водночас сьогодні на перший план виступають проблеми вивчення особистості, її власних уявлень про історію і світ. Тим більше, що попри досягнення історичної антропології, у навчальній літературі з історії на незмінних позиціях залишається традиційна тематика: держава, політика, економіка, суспільство, культура. Такий консерватизм є цілком природним – держава виступає головним замовником освітньої продукції й відповідно у полі зору гуманітарного знання мають бути усі сфери державної діяльності, від політики до соціальних проблем. Парадокс полягає в тому, що сучасні офіційні, державні концепції освіти в якості головної мети ставлять розвиток особистості, задоволення її інтелектуальних, професійних та духовних запитів.

Головна проблема гуманітарного знання на сучасному етапі полягає у пошуку методів, які б відкрили нові можливості вивчення особистості у її соціальному і культурному просторі. Йдеться не лише про видатних діячів, а широкий загал тих, кого зазвичай називають «простий народ», «проста людина». Таке завдання можна порівняти з ситуацією, яку описав Едгар По у своїй розповіді «Людина натовпу». Герою твору при уважному спостереженні легко вдається описати натовп, а розпізнати таємницю однієї особи, за якою він довго і пильно стежив, виявилось неможливим – вона «не дає себе прочитати».

У пошуках своєї ніші та предмету досліджень особистості, історики все більше концентрують увагу навколо її власних наративів: життя людини розглядається як текст, що знаходить відображення у вербальних і візуальних свідченнях, створених від першої особи, яка сама розповідає і презентує різними засобами свою індивідуальність, висловлює своє ставлення до світу, до всього, що її оточує [1; 2; 3].

Мета статті: на основі аналізу європейських ідей та практик визначити нові методологічні підходи ego-історії, її місце у науковому та освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Історики у своїх пошуках почали писати ego-історію з себе. У 1975 році, французький історик П'єр Нора наважився на експеримент за участі відомих професійних істориків, й запропонував кожному із запрошених написати свою власну історію як особистості та фахівця. Мета такого анкетного підходу полягала в тому, щоб з'ясувати, яким чином історик у своїх професійних студіях пов'язує практику дослідження з філософськими та екзистенціальними системами мислення. Це область, де здійснюється вибір об'єктів, змісту, джерел і методів. Експеримент виявив те, що дослідницькі траєкторії переплітаються з особистими рефлексіями авторів. Такий суб'єктивізм обумовлений не лише об'єктивними релігійними, суспільно-політичними обставинами, а й особистістю самого історика, його життєвим досвідом і світоглядом, котрі завжди мають свою індивідуальність. Іншими словами, історики за допомогою свого професійного і методологічного інструментарію вийшли самі на себе – їхнє «життя з історією», так називається збірник у якому опубліковані матеріали експерименту, дається взнаки на їхній власній ego-історії і навпаки [6]. Наслідком експерименту стало те, що ego-історія, у першу чергу як інтелектуальна автобіографія, стала окремим жанром, елементом історіописання і неодмінним супутником історіографічного дискурсу.

Експеримент П. Нора, мета якого вивести історичну науку із постмодерністської кризи, чітко окреслити роль історика та утвердити довіру до його творчості, повертає нас до давньої дискусії про суб'єктивізм історії. Свого часу позитивістська історіографія обстоювала твердження про те, що історик пише історію за допомогою методів і професійних практик, які підлягають верифікації. Індивідуальність автора історичного твору розчиняється або відсутня зовсім. Принципи об'єктивності, науковості, яким автори академічних студій присягають й до сьогодні, є досить розповсюдженими й виключають сприйняття тексту як ego-конструкції. У полеміці з істориками позитивістами Теодор Дройзен, Георг Зіммель, Вільгельм Ділтей доводили тезу про конструювання історії. На думку Зіммеля, «матеріал безпосередньої, пережитої реальності стає теоретичною структурою, яку ми називаємо історією», яка завжди являє собою конструкцію, яка залишається пов'язаною з фактичною реальністю життя, включаючи різні її елементи та складники. Конструктивізм історії, як стверджує Г. Зіммель, таїть у собі величезний творчий потенціал для автора, про що слід усвідомлювати, коли маємо справу з особистими свідченнями та документами Ego. Це не документи, які фіксують «Я» автора об'єктивно і фотографічно, так би мовити, на папері, щоб читач міг його прочитати. Скоріше ми маємо справу з конструкціями історика, його індивідуальним, суб'єктивним сприйняттям світу, яке, своєю чергою, залежить від особистих чинників та зовнішніх обставин, але, звичайно, також від сучасного дискурсу, до якого неминуче причетний кожен автор [7, 18–19].

Натхнений досвідом П. Нора німецький історик Лутц Нітхаммер спробував вивести ego-історію з інтелектуальної сфери у сферу усної історії, колективної історичної пам'яті. Завдання його експерименту полягало у тому, щоб за анкетною, як і у П. Нора, він, як і його респонденти, у своїх спогадах про життя в період націонал-соціалізму, вийшли на рівень ego-історії, в якій особистість максимально розкриває себе. Результати виявили чимало вразливих моментів в концепції П. Нора – спогади, навіть науково організовані в текст, дають лише фрагменти того, що можна назвати ego-історією. Навіть у назві своєї книги слово ego-історія він змушений був супроводити знаком питання [7]. До речі, й один із учасників експерименту П. Нора, Жорж Дюбі, зізнавався, що його інтелектуальна автобіографія є далеко не повною й відображає його особистість лише частково. Тим не менше дискусії навколо поняття ego-історія лише сприяли тому, що воно почало доволі широко вживатися в галузі усної історії і фігурувати як жанр інтелектуального наративу в історіописанні.

Наступний вектор пошуків об'єкту предмету ego-історії відбувається у джерелознавстві і в історичній антропології, фахівці яких ввели у науковий обіг поняття «egodocument». За словами

німецького історика Вінфріда Шульце, «спільним критерієм усіх текстів, які можна назвати его-документами, має бути наявність тверджень або фрагментів тверджень, які, навіть у рудиментарній і прихованій формі, свідчать про добровільне або вимушене вираження людиною свого ставлення до свого оточення і своєї спільноти. Таким чином, людина сама відкриває інформацію про своє суспільство або розмірковує про своє ставлення до всього, що відбувається навколо неї [8, 27–28]. Такими є перш за все автобіографії, хроніки, щоденники, подорожні нотатки, мемуари, спогади, приватні листи, заповіти, заяви, клопотання виступи на неофіційних заходах, домашні книги або книги купців, рахунків прибутків і витрат, які містять особисту інформацію. Індивідуальність особистості відображають також певні «авторські» документи, навіть створені нею в рамках своїх службових функцій, у яких автор висловлює свою «особливу думку», незгоду з іншими.

Тексти персонального походження, его-документи, для істориків є важливим історичним джерелом й активно використовуються у дослідженнях різної тематики та проблематики. Відповідно, напрацьовано багатий арсенал критики такого роду джерел. Натомість В. Шульце у своєму проекті, результати якого будуть оприлюднені у спеціальному збірнику статей, поставив завдання з'ясувати, наскільки і яким чином вони наближають до особистості [8, 21–22]. Такий поворот свідчив про вихід джерелознавчої практики за межі традиційної критики джерел і сьогодні можна говорити про доволі чітко виражений тренд цього напрямку джерелознавства до соціокультурної історії. Можна стверджувати, що его-документи є відображенням соціальної практики, в процесі якої людина реалізовує свої уявлення про себе, визначає свою ідентичність й артикулює свої погляди на минуле і сучасність. У таких матеріалах концентрується не лише життєвий досвід, а й історичні погляди, які мають різні обрії, від мікро до макроісторії.

Натомість проблема полягала в тому, що значна частина его-документів не лише наближує до особистості, а, навпаки, віддаляє від неї. Для вирішення цієї проблеми історик і фахівець з джерелознавства Бенжаміна Крузенштерн, яка взяла за основу своїх студій не широке поняття его-документ, а такий вид джерел, який ще раніше, у 30-ті роки ХХ століття, німецькі історики назвали «самосвідченнями», «Selbstzeugnis». На її думку, самосвідчення – самостійно складені, зазвичай написані або принаймні продиктовані авторами тексти про своє життя – найбільше наближають до розуміння особистості [4, 470].] Сумніви у тому, що в них людина розкриває своє его, вона врахувала у класифікації цього роду джерел, визначивши чотири типи за ступенем презентації в них особистості: «егоцентричні» свідчення, у яких Еговідводить собі головну увагу; тексти, в яких Его повідомляє про себе, а також про те, що його цікавить, хвилює або торкається; у третьому варіанті Его віддає перевагу опису того, що відбувалось; насамкінець левову частку складають документи, в яких Его виступає в завуальованій, імпліцитній формі. На думку Б. Крузенштерн, важливим критерієм класифікації є життєвий контекст, який представлений і розказаний в автобіографії або в іншому самосвідченні [4, 470]. На основі аналізу окремих самосвідчень Раннього Модерну дослідниця вдало вийшла на проблематику з історичної антропології, не випадково, те, що її стаття була опублікована у журналі з такою назвою [4].

Логічним продовженням тренду джерелознавства до его-історії можна назвати спроби Андреаса Рутца знайти відповіді на головне питання дискусії: чи є его-наративи, як іноді оптимістично проголошується в новітній літературі, документами, які «дають читачеві найпряміший доступ до історії особистості в її різноманітних проявах» [7, 2]. При такій «довірі», чи може «історик пережити та бачити речі так, як їх переживали та бачили його сучасники»? На його думку, его-документи, незалежно від їх типу, не свідчать про особу, а представляють конструкти Его [7, 16–17]. Щоправда, такий радикальний висновок він супроводив знаком питання. Дійсно, навіть найбільш такі, здавалось, відверті твори, як «Сповідь» Августина або Руссо, дають нам образи, створені авторами відповідно до своїх уявлень про сенс життя і цінності.

Очікування того, що его-документи й навіть самосвідчення наближають історика до людини в історії більше, ніж будь-які інші джерела, виявились далекими від оптимізму. Людина розповідає про своє власне життя, яке вона, звичайно, знає краще, ніж будь-хто інший, і, отже, повинна б відтворити його більш правдиво, ніж події, сучасником або спостерігачем яких вона була. Відповідно, ми віримо, що щоденник простого ремісника більш правдивий в частині того, що було безпосередньо пережито ним, ніж його опис політичних подій, які відбувались у країні за часи його життя.

А. Рутц звернув увагу, на те, що ступінь самоаналізу в егодокументах значною мірою залежить від стану суспільства і його ставлення до індивідуальності. Так, в епоху раннього Модерну особистість у своїх самосвідченнях, як правило, не вдається до глибокого самоаналізу. Напроти, такий підхід набуває поширення у ХVIII столітті та домінує за часів до розповсюдження вчення Фрейда [7, 24]. Можна додати, що одним із раних видів модерного самоаналізу можуть бути щоденники пуритан, які намагались оцінювати свої вчинки за шкалою релігійних чеснот, що вимірюються таким поняттям як гріх.

На думку, А. Рутца, в усіх випадках історична правдивість его-історії, зафіксованої в его-документах виявляється оманливою. Це стосується передусім ретроспективних автобіографій і мемуарів, у яких слід очікувати високий ступінь самостилізації, завуальованості чи навіть фальсифікації, за допомогою яких автори намагаються створити свій образ, який відповідає їхнім намірам або задумом. Навіть найбільш наближені до повсякденного досвіду джерела, такі як листи чи щоденники, не документують механічно «Я» своїх авторів. До того ж усі вони містять лакуни, які автори свідомо не заповнюють через те, що вони можуть суперечити задуманому образу.

У джерелознавчих, історико-антропологічних й соціокультурних дослідженнях історики традиційно особливу увагу приділяють таким самосвідченням як автобіографії. Натомість і в цій царині помітним стає тренд до вивчення їх як найбільш егоцентричних конструкцій. Складність їх полягає саме в саморефлексіях, де об'єкт і суб'єкт автора поєднуються. Спробу знайти нові теоретичні й методологічні підходи до цього виду джерел спробувала Габрієла Янке у своєму проєкті з красномовною назвою: «Від індивіда до особистості». Такий підхід має намір вивести на перший план особистість як об'єкт історичного дослідження, предметом якого є її власні уявлення про себе і свою власну історію [3, 7–11].

Автори джерелознавчих пошуків не виводять его-історію в окремий напрямок або дисципліну, а прагнуть залишити її в предметному полі історичної антропології або соціокультурної історії. Натомість слід констатувати, що его-документи та самосвідчення, якими вони оперують, є лише відображенням его-історії як соціокультурної практики. У такому разі вони створюють основу для визначення об'єкту і предмету его-історії у науковому дискурсі, то б то у полі історичного знання.

У якості гіпотези можна запропонувати наступне визначення: его-історія вивчає особистість на основі її власних рефлексій, образів, ідентифікацій, як вона створює в процесі своєї соціокультурної практики. Основним джерелом її є его-документи. У такому випадку его-історії істориків або інших інтелектуалів, написаних в дусі експерименту П. Нора, також слід розглядати як один із різновидів такого роду документів.

Его-історія аж ніяк не зосереджена лише на індивідуальному, а завжди спрямована на вивчення рефлексії особистості щодо її колективної приналежності, таких як соціальна група, покоління, нація тощо. У такий спосіб відкривається можливість через призму життя конкретної людини дійти до найбільш точного і «живого» знання про суспільно-політичні та економічні механізми функціонування суспільства і держави.

Одним із завдань в его-історії є вивчення самопрезентації особистості, мета якої справити враження на широкий загал, заявити про свою особу, свою індивідуальність, залишити бажану пам'ять про себе. Людина формує свої Я-конструкції, Я-моделі, образи, з якими вона прагне мати комунікацію з оточенням. При цьому вони можуть бути різними залежно від соціокультурного статусу цього оточення, від аудиторії, якій вони адресовані. Коли ми розглядаємо наше життя в цілому, ми спочатку асоціюємо його, з усім оточенням і подіями, які, наскільки нам відомо, вплинули на нього, ми починаємо усвідомлювати, що наша доля є спільною з долею всіх інших людей. Таким чином, его-тексти, конструкти его, розроблені в них, завжди рухаються в межах того, що можна мислити та відчувати в контексті відповідної епохи.

Так, у самопрезентації творча особистість, митець, наголошує на своїй індивідуальності, неординарності, відмінності від широкого загалу. Напроти, «проста людина» у своїй его-історії, самосвідченнях, прагне до самоідентифікації з певним класом, соціальною групою, й тим самим декларує свою ідентичність. У таких випадках автор нівелює свою індивідуальність і моделює свій образ відповідно до «стандартів» і чеснот свого класу або своєї соціальної групи. Так, в автобіографіях бюргерів раннього Модерну головний сюжет полягає у розповіді про те, як автор поступово, завдяки своїм зусиллям і здібностям долає величезні труднощі, проходить школу життя і стає достойним представником свого стану, поділяє й відстоює його цінності і прагне дати повчання своїм нащадкам. Не менш розповсюдженими є его-документи, в яких людина намагається підвищити свій соціальний статус, представити свої чесноти такими, що відповідають статусу вищих станів. Трансформація таких індивідуальних зусиль, в процесі яких буржуа декларували свої шляхетні чесноти та цінності, сприяли утвердженню такого соціокультурного феномена як джентльмен.

Висновки. Таким чином, можна визначити три поняття его-історії. Першим є таким, як вона започаткована експериментом П. Нора й утвердилась як елемент історіописання та жанр інтелектуальної автобіографії. Найбільш поширеним є використання цього терміну для визначення соціальних і соціокультурних практик, в процесі яких людина вербальними, візуальними та іншими засобами намагається створити власну історію, ідентифікувати себе, визначити своє місце у суспільстві, відстояти своє бачення світу, артикулювати своє ставлення до всього, що відбувається. Результатом таких інтелектуальних практик, в тому числі й професійних істориків, є его-документи – джерельна база наукових досліджень особистості. Ще один аспект використання цього поняття стосується предметного поля історичного знання: его-історія вивчає особистість на основі її самосвідчень та інших рефлексій (его-документи) як складників соціокультурних практик. Водночас вона може бути одним з освітніх компонентів, мета якого – опанування компетенцій написання і презентації людиною історії своєї особистості, своєї сім'ї та оточення. Мистецтво презентації, власна історія, вписана у контекст соціокультурного простору, є одним із важливих елементів ідентифікації і формування особистості.

References

1. Arnold K., Schmolinsky S., Zahnd M. (Hg.): Das dargestellte Ich. Studien zu Selbstzeugnissen des späteren Mittelalters und der frühen Neuzeit (Selbstzeugnisse des Mittelalters und der beginnenden Neuzeit 1), Bochum 1999. 303 S. [in German].
2. Greyerz K., Medick H., Veit P. (Hg.): Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäische Selbstzeugnisse als historische Quelle 1500-1800. Köln, Weimar, Wien 2001. 253 S. [in German].

3. Jancke, Gabriele; Ulbrich, Claudia: Vom Individuum zur Person: Neue Konzepte im Spannungsfeld von Autobiographietheorie und Selbstzeugnisforschung, in: *Querelles: Jahrbuch für Frauen- und Geschlechterforschung*. 2005. Nr. 10, S. 7-27. [in German].
4. Krusenstjern B. Was sind Selbstzeugnisse? Begriffskritische und quellenkundliche Überlegungen anhand von Beispielen aus dem 17. Jahrhundert. *Historische Anthropologie*. Vol. 2, S. 462 – 471. [in German].
5. Niethammer L. Ego-Historie? Und andere Erinnerungs-Versuche. Wien, Köln, Weimar, 2002. 304 S. [in German].
6. Nora, P. (Hg.), Chaunu, Pierre; Duby, Georges; Goff, Jaques Le; Perot, Michelle, *Leben mit der Geschichte. Vier Selbstbeschreibungen*, Frankfurt am Main 1989. 246 S. [in German].
7. Rutz A. Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen. *Zeitenblicke*. 1. 2002. Nr. 2. <http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/> [in German].
8. Schulze, W. Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung, 'Ego-Dokumente'. In: Schulze, W. (ed.): *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin, 1996. S. 11-30. [in German].

Dyatlov Volodymyr

ORCID 0000-0002-4320-7795

Doctor of Historical Sciences,
professor of the Department of History and International Relations,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) Email: diatlovvladi@gmail.com

EUROPEAN IDEAS AND PRACTICES OF EGO-HISTORY IN THE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE

Relevance and problem statement. *The article examines the phenomenon of increasing anthropocentrism in the study and teaching of history in European countries and the emergence of new ideas and practices that can be qualified as ego-history. Instead, it consists in defining the very subject of ego-history. Increasing attention to the individual is due to socio-political and socio-cultural circumstances, the development of the latest information technologies, and the establishment of historical anthropology in the scientific humanitarian discourse, which significantly updated historical knowledge and posed the question of finding new methods of learning about the past in the human dimension.*

The purpose of the article is to determine the most effective methods of ego-history, and its place in the educational space based on the analysis of various European ideas and practices.

To achieve this goal, an analysis of various experiments and practices of European historians in search of cognitive possibilities of ego history was carried out. It is noted that under the influence of the experiments of the French historian P. Nore, ego history becomes one of the directions of intellectual history and historiographical discourse. The article also examines the project of the German historian L. Niethammer, who tried to bring ego history out of the intellectual sphere into the sphere of oral history, collective historical memory. The conclusions of the project gave him reason to believe that memories cannot be mechanically considered as personal ego-history, people often try not to reveal their identity.

New practices of studying personality and ego-history as a social practice were proposed by specialists in source studies. They began to define texts from the first person with the term «egodocument» (V. Schulze), in which a person himself discovers information about his society or reflects on his attitude to everything that happens around him. Contrary to V. Schulze, who advocated such an approach, B. Kruzenstern tried to prove that only «self-testimonies» can be considered ego-histories. A. Rutz concluded that ego-documents do not testify to a person in history, but represent only ego constructs.

Conclusions. *Based on the analysis of the above-mentioned searches, the proposed article formulates the conclusion that what can be called the presentation of the personality prevails in the ego-history. The purpose of such a presentation is to ensure socialization, declare one's identity, and one's individuality, and leave one's memory behind. A person forms his self-constructions, self-models, and images with which he seeks to communicate with the environment. The spread of egocentrism in social practices actualizes the need to focus educational tasks on the formation of a culture of ego-history and presentation of personality.*

Keywords: *History, historical anthropology, ego-history, ego-document, self-testification, ego-constructions.*

Стаття надійшла до редакції 24.06.2024

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Янченко Т. В.**